

УДК 338,55 + 332,6

А. М. Сатир,
к. е. н., доцент кафедри економіки підприємств,
Білоцерківський національний аграрний університет

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПАРИТЕТНОСТІ ЦІН НА ПРОМИСЛОВУ І СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

REGARDING THE PROBLEM OF PARITY PRICES OF INDUSTRIAL AND AGRICULTURAL PRODUCTS

Розглядаються методичні підходи до оцінки категорії "паритетність". Проаналізовано сучасний стан паритетності цін на окремі види промислової продукції і сільськогосподарської продукції. Запропоновані рекомендації щодо доцільності використання показника паритетності цін на промислову і сільськогосподарську продукцію.

We consider the methodological approaches to the assessment category of "parity." The modern state of parity prices for certain types of industrial products and agricultural products. Proposed recommendations for appropriate use rate parity prices of industrial and agricultural products.

Ключові слова; ціна, промислова продукція, сільськогосподарська продукція, паритет, еквівалентність, сільськогосподарський товаровиробник.

Key words: price, industrial products, agricultural products, parity, equivalence, agricultural.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У економічній системі умови відтворення для окремих елементів системи можуть бути різними. Збереження умов відтворення впродовж відносно тривалого періоду може зумовити якісні зміни у структурі економіки. Зазначимо, що більшість науковців і практиків розглядають диспаритет цін як стримуючий фактор розвитку фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників, обмежує можливості для забезпечення розширеного відтворення. В основному вилучення фінансових ресурсів із сільського господарства здійснюється через систему диспаритету цін, коли виручених від продажу продукцію та послуг грошових коштів недостатньо для відшкодування витрачених у процесі її виробництва матеріально-технічних ресурсів.

Отже, розбалансованість цін у сільськогосподарському виробництві зумовила прояви такого негативного економічного явища, як диспаритет цін і на основі цього порушення еквівалентності обміну між сферами АПК. За таких умов особливо відчувається відсутність коштів у товаровиробників для придбан-

ня необхідних матеріальних ресурсів для технологічних операцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам економічних взаємовідносин в агропромисловому виробництві присвячені роботи відомих вчених економістів-аграрників: В.Г. Андрійчука, В.А. Валентинова, М.П. Вітковського, П.І. Гайдуцького, О.В. Крисального, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та інших. У дослідженнях цих учених основна увага приділяється проблемам встановлення міжгалузевих паритету цін, питанням формування агропродовольчих ринків, розробки інституційного механізму, напрямам регулювання та ролі держави у розвитку економічних відносин в АПК.

Проте потребують подальшого і більш глибокого дослідження методологічні аспекти оцінки паритетності міжгалузевих відносин, а саме розробка системи показників, що характеризують паритетність економічних відносин між сферами АПК з метою створення умов для пропорційного їх розвитку.

Таблиця 1. Співвідношення середніх цін реалізації пшениці з цінами на сільськогосподарську техніку, тонн продукції за одиницю техніки

Марки техніки	Роки						2011 р. до 2006 р., у %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
CLAAS Lexion 560	2815,1	2084,6	2559,8	3130,8	2540,4	2088,2	-25,8%
Славутич	987,6	728,0	969,5	1099,0	917,3	861,4	-12,8%
ХТЗ-150К-09	418,4	309,5	453,2	467,8	351,0	341,1	-18,5%

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є оцінка методичних засад розрахунку паритетності цін на промислову та сільськогосподарську продукцію та доцільність використання даного показника для характеристики взаємовідносин між промисловістю та сільським господарством.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вітчизняній практиці поширена думка про те, що порушення цінового паритету на продукцію сільського господарства є однією із важливих причин сучасного занепаду галузі, якої необхідно запобігати заходами державної політики. Так, вітчизняним нормативно-правовим регулюванням вимагається забезпечення "еквівалентного обміну між сільським господарством та промисловістю" або "об'єктивних співвідношень у цінах на промислову і сільськогосподарську продукцію", однак у жодному з цих документів відсутні посилання на критерії того, як повинна оцінюватись "еквівалентність обміну" та що означають "об'єктивні співвідношення у цінах". Таке положення дозволяє користуватися цим аргументом як універсальним обґрунтуванням будь-яких конкретних урядових програм та заходів у сфері підтримки сільського господарства [1, с. 123].

У законодавчій діяльності були зроблені спроби узагальнити на загальнодержавному рівні контроль за дотриманням паритету між цінами в "вхідні" матеріальні ресурси і сільськогосподарську продукцію шляхом прийняття проекту Закону України "Про паритет цін на сільськогосподарську продукцію та спожиту в сільському господарстві промислову продукцію і послуги". Через певні суб'єктивні обставини він не був прийнятий Верховною Радою України.

Паритетність економічних відносин в агропродовольчому комплексі означає рівність усіх учасників (партнерів) відтворювального процесу на всіх його стадіях, незалежно від форми власності та господарювання. Така рівність допускає, з одного боку, формування єдиної нормативно-правової бази регулювання економічних процесів в аграрній сфері економіки, а з іншого боку, наявність рівних стартових можливостей для всіх товаровиробників у процесі реалізації товарів і послуг, їх адаптації до умов державної кредитної та податкової політики до кон'юнктури ринку.

У світовій практиці прийнято вважати, що паритетність досягається тоді, коли в будь-якому наступному році за один і той же обсяг сільськогосподарської продукції сільськогосподарські підприємства можуть купити таку саму кількість промислових товарів і послуг, яку вони придбали в попередні паритетні роки. Сутність реального паритету вдало висловив колишній президент США Дж. Рузвельт. Якщо в 1912 р. фермер міг відвезти в місто бушель зерна, продати його і купити собі сорочку, то і сьогодні він повинен бути в змозі відвезти в місто бушель зерна і купити сорочку.

Окремі науковці зазначають, що диспаритет цін — це своєрідний перерозподіл новоствореної вартості у сільському господарстві: "...ті ресурси, які недоотримає сільське господарство, використовуються на розвиток інших галузей. У цьому полягає сутність не-

еквівалентності, адже закон вартості реалізується... через суму стихійних відхилень, що взаємно компенсуються. Фактичні обсяги втрат сільськогосподарської галузі залежать від рівня монополізації тих галузей, із якими вона вступає в товаробмінні відносини. Об'єктивною тенденцією є зростання монополізації галузей, що постачають ресурси сільському господарству та займаються збутом продукції. Причому тенденції концентрації характерні і для самого сільського господарства, але діють не так динамічно, як з галузями, що менше залежать від природно-біологічного чинника виробництва" [2, с. 51].

Розвиток сільськогосподарського виробництва в умовах планової економіки здійснювався в умовах зростаючого диспаритету цін. Однак, у цих умовах його періодично вирівнювали шляхом підвищення раз у 5—10 років цін на сільськогосподарську продукцію та встановлення пільгових цін на ресурси промислового виробництва, які споживалися аграріями. Самою критичною точкою диспаритету був початок 80-х років, коли рентабельність аграрного сектору знизилася до нуля.

Нині існує декілька методологічних підходів до визначення паритетності цін на "вхідні" матеріальні ресурси, які використовуються у сільському господарстві і на реалізовану сільськогосподарську продукцію. Зазначимо, що на рівні державної статистичної служби України методичною основою визначення цінового паритету є "Методичні рекомендації щодо розрахунку цін на продукцію, реалізовану та придбану сільськогосподарськими підприємствами" [3, с. 34].

Паритетне співвідношення визначається за даними за рік як відношення індексу фактичних цін реалізації сільськогосподарської продукції до індексу фактичних цін на придбану сільськогосподарськими підприємствами промислову продукцію і надані послуги; індексу фактичних цін реалізації сільськогосподарської продукції до зведеного індексу витрат.

Отриманий показник характеризує співвідношення цін на реалізовану продукцію і придбані товари і послуги, що склалися в аграрному секторі економіки. Поряд із цим, він характеризує зміну умов кредитування та оподаткування сільськогосподарських підприємств, а також зміну цін на товари і послуги, придбані зайнятими в сільському господарстві працівниками.

Однак, цінове співвідношення не є показником, який повною мірою характеризує паритет цін, оскільки аналогічні відносини базисного періоду можуть бути і не паритетними. Водночас, аналіз даного показника в динаміці по відношенню до періоду, умовно прийнятого за базисний, характеризує загальне погіршення, стабілізацію або поліпшення становища у взаємовідносинах сільського господарства з іншими галузями народного господарства [4, с. 120].

Вище охарактеризовані методичні підходи подібні до мінової концепції "умов торгівлі". Згідно з цією концепцією "умови торгівлі" певної галузі визначаються простим діленням індексів цін відповідних груп товарів. Зазначимо, що у період трансформаційної кризи 1990-х років, особливо у першій половині, внаслідок лібералізації цін, втраченої старої системи регулювання, диспаритет цін практично був безконтрольний. За ці роки сукупний індекс цін на ресурси промислового виробництва, спожиті аграрним сектором, майже у 9 разів перевищив сукупний індекс цін на сільськогосподарську продукцію.

Проведемо порівняння співвідношення цін на сільськогосподарську продукцію та сільськогосподарську техніку в 2006—2011 рр., тобто визначимо необхідну кількість сільськогосподарської продукції для купівлі одиниці техніки, а саме скільки тонн продукції необхідно реалізувати для купівлі одиниці техніки (ціна техніки/ціна продукції) (табл. 1).

Наведені розрахунки свідчать, що ціни на зернові та зернобобові культури показували вищі темпи росту, ніж ціни техніки для сільського господарства, тому техніка стала доступнішою для сільськогосподарських виробників на 12,8—26,8%. Зазначимо, що зниження доступності техніки спостерігалось лише в 2008 р. (коли великий урожай зумовив зниження цін) та у 2009 р. (у пік фінансової кризи).

Також розглянемо співвідношення цін на сільськогосподарську техніку з цінами на молочні продукти та худобу. Зазначимо, що закупівельні ціни на молоко та молокопродукцію зростає ще більш інтенсивніше, ніж закупівельні ціни на зернові, внаслідок чого сільськогосподарська техніка стала ще доступнішою. При цьому аналізуючи ціни реалізації худоби та птиці, ми можемо говорити про відносно незначне зростання цін на дану продукцію (табл. 2).

За останні 6 років ситуація в рослинництві та молочному скотарстві дещо покращилася. Ціни на продукцію даних категорій зросли завдяки росту внутрішнього попиту та поступового вирівнювання цін закупівель із середніми світовими цінами. При цьому ціна сільськогосподарської техніки зростає повільніше. У свою чергу, ціни в м'ясному тваринництві зростає не достатньо швидкими темпами, що призвело до зниження доступності техніки для виробників м'яса (табл. 3).

Окрім цього, необхідно зазначити, що реально оцінити ситуацію в сільському господарстві (особливо в рослинництві) простим порівнянням цін реалізації продукції і вартості сільськогосподарської техніки не можливо, оскільки при зростанні обсягів збору урожаю ціни зазвичай знижуються, при цьому дохід сільськогосподарських виробників зростає.

В Україні використовується зношений парк сільськогосподарської техніки, який потребує суттєвої модернізації та оновлення. При цьому, незважаючи на незначне зростання доступності техніки в Україні, більшість господарств все ще не мають змоги купити нову техніку. Тому важливою є державна підтримка сільськогосподарських виробників у питанні закупівлі сільськогосподарської техніки.

Феномен відставання цін на аграрну продукцію від цін на продукцію промислового походження обґрунтовується певними особливостями аграрних ринків: зростання попиту на продукти харчування, а тому і на сільськогосподарську продукцію, має тенденцію зростати відносно повільно, оскільки дохідна еластичність попиту є меншою за одиницю і нижчою порівняно з еластичністю попиту на послуги та промислові товари (Закон Енгеля) [5, с. 234].

Більше того, співвідношення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію у провідних країнах ще більш несприятливе. Можна зробити висновок, що умови торгівлі для вітчизняних аграріїв є сприятливіші, ніж для німецьких сільськогосподарських товаровиробників. Наприклад, для того, щоб придбати 1 літр дизельного палива, німецький фермер повинен "витратити" майже в 2 рази більше пшениці і в 2,5 рази картоплі, ніж вітчизняний сільськогосподарський товаровиробник. Проте, погіршення умов торгівлі не завжди призводить до погіршення фінансового стану в сільськогосподарських підприємствах. Підвищуючи свою продуктивність, товаровиробники можуть само-

Таблиця 2. Співвідношення середніх цін реалізації молока та молочних продуктів із цінами на сільськогосподарську техніку, тонн продукції за одиницю техніки

Марки техніки	Роки						2011 р. до 2006 р., у %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
CLAAS Lexion 560	1386,2	1000,1	933,4	1312,1	938,6	906,0	65,3
Славутич	486,3	349,3	353,5	460,6	338,9	373,8	76,9
ХТЗ-150К-09	206,0	148,5	165,2	196,0	129,7	148,0	71,8

Таблиця 3. Співвідношення середніх цін реалізації худоби та птиці (у живій вазі) з цінами на сільськогосподарську техніку, тонн продукції за одиницю техніки

Марки техніки	Роки						2011 р. до 2006 р., у %
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
CLAAS Lexion 560	235,2	256,8	189,3	239,2	255,5	229,9	97,7
Славутич	82,5	89,7	71,7	84,0	92,2	94,8	115
ХТЗ-150К-09	35,0	38,1	33,5	35,7	35,3	37,6	107

стійно подолати негативні наслідки погіршення умов торгівлі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Технічні зміни в сільському господарстві відбуваються швидше, ніж у більшості інших секторів економіки, що призвело до забезпечення росту обсягів пропозиції сільськогосподарської продукції. При цьому зниження чи підвищення технічного забезпечення не означає відповідно погіршення чи покращення купівельної спроможності даної галузі, тому що у цьому випадку не враховуються якісні зміни, які можна протиставити змінам відносних цін. Наприклад, зниження індексу цін на готову продукцію може супроводжуватися зростанням обсягів збуту цієї продукції, що у підсумку може означати навіть підвищення купівельної спроможності досліджуваної галузі внаслідок збільшення загального обсягу виручки.

Однак, цінове співвідношення не є показником, який повною мірою характеризує паритет цін, оскільки аналогічні відносини базисного періоду можуть бути і не паритетними. Водночас, аналіз даного показника в динаміці по відношенню до періоду, умовно прийнятого за базисний, характеризує загальне погіршення, стабілізацію або поліпшення взаємовідносин сільського господарства з іншими галузями народного господарства.

Література:

1. Олійник О.В. Паритет цін на фактори виробництва та тенденції економічного розвитку / О.В. Олійник, Т.І. Олійник // Економіка АПК. — 2007. — № 7. — С. 120—125.
2. Кисаров О.П. Введення формалізованого поняття індекса ценового паритета аграрного виробництва / О.П. Кисаров, О.О. Кисарова // Труды Кубанского государственного аграрного университета. — Краснодар: Кубанский государственный аграрный университет. — 2007. — № 2. — С. 50—51.
3. Седова Е.С. Методические рекомендации по исчислению индексов цен на продукцию, реализованную и приобретенную сельскохозяйственными предприятиями / Седова Е.С., Шашлова Н.В. — М.: Госкомстат, 1991 — 56 с.
4. Шморгун А.Г. Напрями послаблення цінового диспаритету / А.Г. Шморгун // Економіка АПК. — 2005. — № 7. — С. 119—122.
5. Ціноутворення в процесі реформування агропромислового комплексу України (1990—2001 рр.) / [за ред. О. М. Шпичака]. — К.: ІАЕ, 2002. — 499 с.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2012 р.